

о. Юрій Мицик,
доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу актовї археографії
Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
ORCID: 0000-0003-1580-1284
e-mail: mytskyk2002@ukr.net

Інна Юрїївна Тарасенко,
кандидат історичних наук,
науковий співробітник відділу актовї археографії
Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
ORCID: 0000-0003-1019-9749
e-mail: innatarasenko86@gmail.com

З ДОКУМЕНТІВ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ XVII – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XVIII ст. ДО ІСТОРІЇ ПОЛТАВЩИНИ

Метою роботи є актуалізація та введення в науковий обіг невідомих досі історичних джерел, що мають важливе значення для історії України, зокрема для історії такого її регіону, як Полтавщина. **Методологія** дослідження спирається на використання, насамперед, історико-логічного методу. **Наукова новизна.** На основі аналізу представлених до публікації документів виявлено їхній інформаційний потенціал, по кожному з них виділені найбільш важливі відомості з історії Полтавщини гетьманських часів. Виявлені і вперше оприлюднюються 29 невідомих досі документів, зокрема: публічно-правові акти – універсали і листи гетьманів і полковників – універсали та листи Івана Скоропадського і Данила Апостола, полковників Максима Ілляшенка, Іллі Новицького, Павла Апостола, генеральної старшини і сотників. Переважна більшість документів походить із шеститомного рукописного архіву охочекомонного полковника Іллі Новицького, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Окремі рукописи були віднайдені у фондах Центрального державного історичного архіву України у Києві. **Висновки.** Опубліковані документи проливають додаткове світло на історію Полтавщини останньої третини XVII – першої третини XVIII ст., особливо на її політичні аспекти. У публікації вперше наводяться документи, що стосуються минулого Полтавщини гетьманських часів, міст і сіл Лубенського, Миргородського та Полтавського полків, їхньої соціально-економічної, політичної історії, історії маловивчених сотень, а також міст, які у ХХ ст. були затоплені штучними дніпровськими водосховищами; деяких старшинських родів (зокрема Іскри).

Ключові слова: Полтавщина, Гетьманщина, гетьманські універсали, козацькі полки, рід Іскри.

Актуальність теми дослідження. У даній статті здійснено спробу частково ліквідувати чергову «білу пляму» з історії України козацьких часів, уводячи до наукового обігу документи із зібрань Інституту рукопису Національної бібліотеки

України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ) (всього 25 документів) і, до певної міри, з Центрального державного історичного архіву України у Києві (далі – ЦДІАК України) (4 документи).

Аналіз досліджень і публікацій. На території сучасної Полтавської області свого часу знаходилися чотири класичних полки Гетьманщини (Гадяцький, Миргородський, Полтавський, Прилуцький), не рахуючи тимчасових (наприклад, Кременчуцький). Історія цього регіону козацького періоду, незважаючи на царську цензуру, почала вивчатися ще в ХІХ ст., але в радянський період дослідження були майже повністю припинені. На жаль, відродження даної проблематики затягнулося, і в часи державної незалежності України можна назвати лише декілька прізвищ науковців, котрі вивчають цей період. Ще гірше виглядає ситуація з публікацією джерел [1–6].

Мета дослідження полягає в залученні до наукового обігу нового джерельного матеріалу, що поглиблює знання з історії України, зокрема такого її регіону, як Полтавщина. Документи, представлені до публікації, в переважній більшості (21 документ) містяться в унікальному архіві охочекомонного полковника Іллі Новицького (бл. 1630–1704). Всю кореспонденцію, що надходила на його ім'я, він дбайливо зберігав, і тепер вона у вигляді шести рукописних збірників знаходиться в зібранні Інституту рукопису НБУВ і лише у незначній мірі опублікована.

Виклад основного матеріалу. Відкриває публікацію універсал князя Яреми Вишневецького, виданий Мгарському монастиреві якраз перед початком Національно-визвольної війни українського народу проти гніту Речі Посполитої 1648–1658 рр. Цей монастир був заснований у 1619 р. Раїною Вишневецькою, матір'ю Яреми, православною, сестрою св. Петра Могили. Хоча Ярема, опатолчившись, і став одним із найлютіших ворогів повсталого українського народу, однак він підтримував Мгарський монастир, очевидно з пошани до померлої матері. У 30–40-х роках ХVІІ ст. Вишневецький видав йому декілька універсалів-привілеїв, один з яких ми наводимо нижче (№ 1). У даному випадку, князь надав монастиреві село Мгар і звільнив його від деяких податків і повинностей («сосового й чопового»). Чопове – це податок від виробництва пива, горілки й меду. Складніше пояснити сенс сосового. Можливо, йдеться про повинність з ремонту доріг. Документ № 2 – це купча на продаж нерухомості полтавцем Іваном Іскрою, мати якого, Марія, була онукою Яцька Острянина, одного з керівників національно-визвольного повстання 1637–1638 рр., сестрою Івана Іскри, який був серед лідерів антигетьманської опозиції (проти Івана Виговського). Цей Іван пізніше написав із Василем Кочубеєм донос на гетьмана Івана Мазепу і був страчений разом із своїм однодумцем. Купчу 1678 р. щодо продажу лісу Ковжижа подаємо у вигляді регесту, наводячи тільки першу її половину. Справа в тому, що продавець – Іван Іскра – у другій половині купчої переказував дослівно зміст документа його матері, Марії, 1669 р. і був поданий нами до друку у попередньому випуску збірника «Рукописна та книжкова спадщина України». Ця купча збереглася у вигляді копії кінця ХІХ ст. На відміну від неї, купча

№ 3 збереглася в тогочасному виписі з полтавських міських книг, що знаходиться у копійній книзі («книзі-архіві») Мгарського монастиря. Оскільки в ній текст є точнішим, вважаємо необхідним навести його. До речі, тут названо ігуменом обителі о. Макарія Русиновича. Він був сином Юрія Русиновича, померлого після 11 (1) грудня 1668 р. За заслуги перед князем Яремою Вишневецьким та його дружиною Гризельдою (видно, під час втечі в 1648 р.) йому було дано вексель на велику суму грошей, а також села під Мошнами, які належали Русиновичам понад 100 років. Хоча Юрій слугував панам-католикам, але сам був православним і в заповіті передав частину грошей Мгарському православному монастиреві, де його син Макарій був ченцем ще до 1668 р. Ще один Русинович – Полієвкт, родич Юрія (можливо, син), – теж був ченцем цього ж монастиря і згадувався під 1671 р. [7, арк. 248–247]. Забігаючи наперед, скажемо, що під № 8 і 9 наводяться два документи 1686 р., в котрих згадується ігумен Макарій Русинович. Перший документ – це випис із миргородських міських книг, який містить в собі купчу, що стосується лісу в Лубенському полку. Присутніми тут названі члени лубенської верхівки, у першу чергу, полковник Максим Ілляшенко та сотник Андрій Якович. Мгарський монастир з волі ігумена Русиновича представляли намісник (о. Іпатій Горбачевський) та палатний (о. Якимфт), котрі скаржилися на лубенського жителя Дем'яна Дрижака, що чинив шкоду монастиреві вирубкою його лісу. В іншому документі – листі самого Русиновича до охочекомонного полковника Іллі Новицького – містилася скарга на побиття ченця людьми полковника. В разі нескарання винних ігумен погрожував звернутися до лубенського полковника (Максима Ілляшенка?). Під № 4 і 5 наводяться два листи відповідно 1682 і 1684 рр. самого Ілляшенка, написані до І. Новицького. В першому він нагадував про необхідність доплатити 40 золотих за оренду Снітинщини (містечко Снітин Лубенського полку, яке було дано гетьманом Мазепою 22(12).01.1689 р. Якову Новицькому [3, ч. I, № 108, с. 158–160; ч. II, № 7, 8]). У другому листі йшлося про якийсь лист Новицького до лохвицького сотника (в 1680–1690 рр. ним був Федір Кратченко).

У даній публікації наводиться відносно велика кількість листів сотників до Новицького. Само собою зрозуміло, що зверталися до нього зі службовими питаннями, оскільки Новицький фактично керував військами на південному кордоні Гетьманщини. Цей полковник був заможною людиною, близькою до гетьманів (Івана Самойловича та Івана Мазепи), тому до нього часто зверталися і за матеріальною допомогою (грошима, борошном тощо), просили поклопотатися в якійсь справі. З такими проханнями зверталися до нього родичі й куми. Так, лист 1688 р. (№ 10) має суто приватний характер. Кум Новицького, лохвицький житель Костянтин Данилович, просив його виконати свою обіцянку щодо подарунку борошном. Лікар Максим Лавецький у 1696 р. відсилав йому з листом (№ 22) зілля, «насіне макрану и розмарину». В 1693 р. представники верхівки м. Лубни запрошували Новицького до Мгарського монастиря на святкування дня св. архістратиґа Михаїла, що припадало на 8 листопада за старим стилем (№ 19). Писар

генеральної канцелярії, майбутній генеральний писар у 1702–1706 рр. Василь Чуйкевич звертався до нього в 1696 р., вітаючи зі святом (Богоявлення?) (№ 21). Такого роду привітання часто зустрічаються в листах до Новицького, але нерідко вони поєднуються з якимись проханнями. Подібні листи писали до Новицького і особи вищого рангу. Так, у листі 1696 р. (№ 23) генеральний бунчужний (майбутній гетьман) Іван Скоропадський писав до Іллі Новицького, просячи виконати свою обіцянку щодо подарунку вівцями на господарство. Цікаво, що Скоропадський цитував тут давню приказку, що «на прудком коню по обітницю належит посилати», натякаючи на те, що Новицький не поспішав з її виконанням.

Першими з сотницьких листів є листи до Іллі Новицького (№ 6) і Данила Апостола, тоді ще миргородського полковника, (№ 7) сотників: великобудищанського Петра Яковенка і кременчуцького Івана Біляя. Одразу зазначимо, що таких сотників не фіксують сучасні довідники. Невідомими досі були й імена великобудищанського й кременчуцького городових отаманів Матвія Пустовойтенка і Терешка Савенка. До речі, вони єдині з отаманів цих міст, каденція котрих припадає на XVII ст. В першому листі автори ставили до відома Новицького, що козак його полку Григорій Коджан пробачив борг Іванові Скрипці з огляду на його каліцтво. У другому листі Біляй скаржився на кривди, котрі чинилися охочекомонними козаками. До них прилягає документ № 11 – лист 1689 р. нехворощанського сотника Федора Івановича (Сухомлина) до Новицького. Йдеться про якийсь лист останнього до військового дозорці Ротковського, згадуються царичанський і орлянський сотники, тобто Гаврило Саленко, котрий був на цій посаді у 1682–1692 рр. [8, с. 78], та, очевидно, Петро Вербицький. У листі 1689 р. (№ 12) компанійського сотника Гордія Левченка до Новицького повідомлялося, що його інструкції щодо утримання компанійців не виконуються через спротив лубенської старшини і указ самого лубенського полковника (Леонтія Свічки), який 16 (6) грудня прибув у Пирятин з Батурина. Лист березня 1690 р. (№ 13) був написаний до Новицького Семеном Пашкевичем, чигириндібровським сотником. Він важливий уже тому, що Чигирин-Діброва і згадувані в листі Єреміївка та Жовнин нині знаходяться на дні Кременчуцького моря і майже не привертають уваги дослідників. Цей лист написаний чигириндібровським сотником Пашкевичем, і таким чином можна продовжити його каденцію з січня по березень 1690 р. [9, с. 226]. Далі йдуть чотири листи 1690, 1693, 1696 рр. (№ 14, 15, 16, 24) лохвицького сотника у 1690–1698 рр. Михайла Гамалії. У першому з них про отримання «цедулы» від Новицького і про пропозицію Стефана Троцинського («господар замку гадяцкогo») відвідати дім полковника. У другому (№ 15) він пише про свою хворобу і просить прислати через спеціального посланця ванну (!), у третьому (№ 16) він просить його змолоти на власному млині без черги кілька возів зерна. Видно сотник швидко одужав, бо цього листа писав вже не з Лохвиці, а з Батурина. У четвертому (№ 24) Гамалія просить позичити йому 300 штук цегли. Батько цього сотника – генеральний осавул у 1689–1694 рр. Андрій Гамалія – повідомляв свого кума Новицького в 1693 р. (№ 20) про прибуття гетьмана Мазепи на ночівлю в Снятин з тим, щоб полковник належно приго-

тувався до цього. Того ж року сенчанський сотник Леонтій Василевич писав до Новицького (№ 17), скаржачись на кривди жителям с. Скоробагатьки (село суч. Лохвицького р-ну) козаком з його полку. Лохвицький сотник у 1695–1698 рр. Мартин Мартос у 1696 р. (№ 25) просив підтримки проти Степана Пештича (лохвицького сотника у 1694, 1714–1718) у справі куплених ним млинів у Лохвиці. Цікаво, що Мартос чомусь не підписався сотником, як звичайно це робилося. Переяславський писар Лукаш Петровський звертався в 1693 р. (№ 18) до полковника з проханням щодо каменотесів і «готового каменя». У цьому ж листі згадувалися генеральний осавул у 1691–1708 рр. Іван Ломиковський, ніжинський (Степан Забіла) і переяславський (Іван Мирович) полковники.

Далі йдуть документи XVIII ст., які були знайдені нами в інших фондах. Це, насамперед, документи Апостолів – Данила та його сина Павла (№ 26, 27, 28). Перший з них був написаний у 1718 р., коли Апостол ще був миргородським полковником. Його листа було адресовано генеральному хорунжому Івану Сулимі (свату Апостола). Тут сповіщалося про те, що небезпека ординського нападу минула і вже немає необхідності готуватися до військового походу. Питання про переміщення військ на квартири з Переяславського в інший полк не було в компетенції Апостола, і він рекомендував звернутися безпосередньо до гетьмана Скоропадського. Другий лист 1728 р. (№ 27) належав перу миргородського полковника Павла Апостола і адресувався батьку – гетьману Данилу Апостолу. Апостол-син клопотався за Павла Меницького, який був у 1722–1726 рр. ніжинським полковим писарем, а також іваницьким сотником Прилуцького полку в 1700–1709 рр. Він знову був обраний сотником цієї сотні у 1727 р., але його не допускав до посади прилуцький полковник Гнат Галаган, через що сотник опинився у скруті. Апостол-син згадував також про зичливість Меницького навіть під час арешту української делегації (Павло Полуботок, Данило Апостол та ін.) у Петербурзі у 1723 р. Це клопотання мало позитивний відгук, і Меницький знову отримав свою посаду і займав її по 1737 рік включно. У 1728 р. гетьман видав універсал (№ 28), яким підтверджував привілей свого попередника (Скоропадського), що надав бунчуковому товаришу Федору Гречаному село Поділ (можливо у суч. Семенівському р-ні). Останнім документом даної публікації (№ 29) є надзвичайно важливий лист 1730 р. гетьмана Данила Апостола. Він був адресований гадяцькому полковнику Григорію Грабянці, більш відомому як літописець. Нам вдалося виявити в зібраннях ІР НБУВ і опублікувати ряд документів стосовно Грабянки [10, с. 73–74], але цей лист тоді не був нами врахований. Отже, гетьман дякував йому за надсилання дичини, здобутої в Куземинській сотні. Тут же містилося запрошення Грабянці прибути до Глухова на свято Богоявлення разом із полтавським полковником (Василем Кочубеєм) чи без нього.

Таким чином, дана публікація документів проливає додаткове світло на історію важливого регіону України гетьманських часів. Зазначимо, що при їх виданні ми використали правила публікації українських текстів XVII–XVIII ст., розроблені Я. І. Дзиріою [11], з незначними поправками. Квадратними дужками [...] показані пропуски в тексті, а знаком (...) – нерозбірливі слова, які не вдалося прочитати.

№ 1

1648, лютого 17. – Прилуки.

Універсал-привілей князя Яреми Вишневецького

«Jeremi Michał Korybut, książę na Wiszniowcu i Łubniach, wojewoda ziem ruskich, kaniowski starosta.

Wiadomo czynie tym listem moim, iż ja mając osobliwy respect na czernców monastyrza pod Łubniami Mharskiego, którym już z łaski mojej nadałem do używania wioskę moje Mhar, przeto też oddawania z tej wioski sosowego i czopowego w potomne czasy czynie wolnemi. Co chcąc mieć, aby już nie byli o takowe ni od kogo exactie trudnieniu, na ten im mój list daję pod pieczęcią i podpisem ręki własnej.

Dan w Przyłuce d. 17 februarii anno 1648.

Ręką swą».

* * *

«Ієремії Міхал Корибут, князь на Вишневці й Лубнах, воєвода руських земель, канівський староста.

Відомо чиню цим моїм листом, що я маючи особливий респект на ченців монастиря під Лубнами Мгарського, котрим вже з моєї милості надав для використання сільце моє Мгар, і звільняю у майбутні часи віддавання з цього сільця сосового й чопового. Хочу, щоб вже у цьому ні від кого в податках вони не зазнавали труднощів, і тому на це даю їм свій лист під печаткою і підписом власної руки.

Дано в Прилуці дня 17 лютого 1648 року.

Своєю рукою».

ЦДІАК. Ф. 137. Оп. 1. Од. зб. 127. Арк. 63. Тогочасна копія.

Зміст тексту документа передає запис копіїста:

«Лист от ксионженця Иеремія Корибута абы з Мгару сосового и чопового не давати». Внизу документа намальоване коло, всередині якого написано: «тіаство pieczęci», тобто «місце печатки».

№ 2

1678, березня 18 (8). – Полтава.

Початок купчої.

«Виписи з книг міських полтавських на прозиваємую Ковжижку у Івана Искренка, за готових грошей золотих чотириста полскої личбі.

Випис з книг міських полтавських.

Року Бжия тысяча шестсот сімдесят осмого місця марта осмого.

Пред нас Прокопа Левенця, полковника Войск его царского пресвітлого влчства Запорожского полтавским, и при нем бувших: Кость Кублицкого, суді полку Полтавского, Петра Мисенка, атамана городового, Адама Ненайденка, асаула полку Полтавского, з уряду теж міского, Семена Яременка, войта, Максима Павловича, бурмистра, и при многих общин зацних персонах, ставши обличне славетний пан Иван Искренко, козак наш полтавский, визнал явне, ясне, доброволне, непримуще-

не, ку записаню до книг наших міських полтавських в тие слова повідавши: Панове! З добро воли моеї продадем обителі стій Мгарской лубенской (за игуменства всечестного во иеромонасах гспдна отця Макария Русиновича и всей общежителной братії его) кгрунт мой власний, нікому ні в чом не пенний и не заведений, дідизний и отцевский. Дідусь мой славной памяти небощик Яцко Астрянин, полецил отцу моему Ивану Искрі, а по небощику отцу в вічност до спокійного заживаня... (далі йде текст купчої його матері, Марії Іскри, 1669 р., опублікованої в попередньому випуску збірника. – Ю. М., І. Т.).

ІР НБУВ. Ф. II. Од. зб. 27658. Копія XIX ст.

Перед підписами намальовано три кола, всередині яких написано: «місто печати»).

№ 3

1678, березня 18 (8). – Полтава.

Випис з полтавських міських книг, який містить купчу

«Випис з книг міських полтавських.

Року Бжия тисяча шестсот сімдесят осмого мсця марта осмого дня.

Пред нас Прокопа Левенця, полковника Войск его царского пресвітлого величества Запорожского полтавским, и при мні бивших Кості Кублицкого, суді полку Полтавского, Петра Мисенка, атамана городового, Адама Ненайденка, асаула полку Полтавского, з уряду теж міського: Семена Яременка, войта, Максима Павловича, бурмистра, и при многих общих зацних персонах. Ставши обличне славетний пан Иван Искренко, козак нш полтавский, визнал явне, ясне, доброволне, не примушене, ку записаню до книг нших міських полтавських в тие слова повідівши: Пнове! З доброй воли моеї продадем обителі святой Мгарской лубенской (за игуменства всечестного во иеромонасах гспдна отця Макария Русиновича и всей общежителной братії его) кгрунт мой власний, нікому ні в чом не пенний и не заведений, дідизний и отцевский. Дідусь мой славной памяти небощик Яцко Астрянин полецил отцу моему Ивану Искрі, а по небощику отцу моему мні належен и поліцон, во всем як сама зостаєт Ковжижа з лісом, з сіножатми, з плесами и з заїзками, вшир и вдовж, як завюв чернцов и признаки значне положили, чим владіл славной памяти дідусь мой и небощик отец мой, тим маєт вічне и спокійне владіти предреченная обителі стая Мгарская лубенская. Которий то кгрунт пустилем у вічност за суму готових грошей чотиріста золотих полской личби монети доброй. Волно будет пререченой обителі стій Мгарской тими кгрунтами купленними спокійне владіти вічне: дати, продати и даром дати и на свой пожиток як хотіти обернути, жадних утисков, перешкод и турбаций правних ні од кого не узнавши, так от мене самого, яко од потомков и от всіх близких и далних крєвних и повиноватих. Мы, то слишачи от уст пана Иванових Искрен-

кових, куплю сию вічне при моци заховуючи, велілисмо в книги міськіє полтавськіє вписати и потребууючой стороні екстрактом видати при печаті ншой міської полтавской.

Діялося в Полтаві року и дня виш менованного.

В подлинном таков подпис:

Александр Никифорович, писар сего екстракту рукою власною.

Запис сей од Ивана Искренка полтавского, даний велебним их мосцям отцом мгарским лубенским за проданою Ковжижею на прозбу превелебного в Богу его милости отца Ипатия Горбачевского, игумена мгарского, през отца Амбросия Василевича, намісника его, и отца Иони Вацовского есть до книг наших міських лубенских приняты и вписан за воінства (в іншому списку точніше: «войтовства» – Ю.М., І.Т.) Петра Мироненка и печатю потвержон през Юрия Кгаевского писара лубенского.

Року 1689 августа 31 дня».

ЦДІАК. Ф. 137. Оп. 1. Од. зб. 127. Арк. 83 зв.-84. Тогочасна копія.

Текстові документа передує заголовок, зроблений копіїстом: «Випис з книг міських полтавських на куплене ліса, прозиваемого Ковжижи, у Ивана Искренка за готових грошей чтырїста полской личбы». Внизу документа намальовані три кола, всередині яких відповідно написано: «місто печаті судової», «місто печаті полковничой», «місто печаті». Інший список (другої половини ХІХ ст.) знаходиться в ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 27659.

№ 4

1682, червня 16 (6). – Ромни.

Лист полковника Максима Ілляшенка до полковника Іллі Новицького

«Мсци пне полковнику комонний, мой мсци пне и зичливий приятелю.

Счо в. мс. мсці пан Снітинсчину заарендоваввши юж так дробною монетою, яко и твердою, рату заплатив, до которое еще не додалисте твердою монетою полосмадесят золотих тоеи ж сумми. Прето прошу братерско в. мс. мс. пна: рач в. мс. и тую полосмадесят золотих твердою монетою до належных рук, не обавляючи, прислати бо юж зо всіх городов ратние гроши поприсилано ест, толко од в. мс. мс. пна очекивуючи Мозира (?) и Захарко еще до Батурина за тим власним не едут. Прето прошу в. мс., рач в. мс. и тот остаток през сего ж посланого прис[л]ати, а ежели Бг даст, его б міло счо с тоей рати надтягти. Теди и на потом з повиности нашом, яко и иным особам, дається порука вичним обашлуем (?), а тепер пилно прошу в. мс. о прислане остатку тих полсмадесяти золотих твердых. О счо по десяте пилно просячи, естем

в. мсти м. пану зичливий пртл Максим Иляшенько, полковник [Войска] их црского пресв. влчства Запорозкого лубенск[ий].

В Ромні 1682 юня б».

Адреса на звороті: «Его млсти пану Илиашу Новицкому полковникові Войска их црского прес. влчства Заполрозкого комонному, моему мсці пану братерско належит»

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14498. Оригінал.

№ 5

1684, березня 24. – Ромен.

**Лист лубенського полковника Максима Ілляшенка
до полковника Іллі Новицького**

«Мсці пане полковнику комонный, велце мні ласкавий пане брате.

Увідомившыся мы от сотника лохвицкого, же листи так добродійский писанных до пана асавула вашого як[...], зас и наш отпечатованные до рук сотника лохвицкого донесены. Барзо дывуємося тому, хто бы то так сміл оные отпечатовати важитися, и писалем до сотника лохвицкого, абы того козака, хто ему тие листи подал, зыскавши, до нас присилал. О которых опит учини[лис]мо, бо часто тое по селах діється, а мы если бы [...] тот панский лист чытали, то бы в. мс. мсце пану ознаймили бы, а то оный у свуй лист запечатавши, одослалисмо до сотника лохвицкого вцілі, по нас в. мс. того не рач розуміты. О яким если учинимо опит, видети маемо такого як скараты, да и старшину городовую що пустими по селах листы посылают, скарати обіцуют. За тим в. мс. доброго здоровя зичачи, зостаю в. мс. пану зычливим братом Максим Иляшенко, п[олковник Войска их црского пресв. влчства Запорозкого лубенский].

З Ромна марта 24 1684 року».

Адреса на звороті: «Мні велце мсці пану брату его млсти пану Иелияшови Новицкому, полковникові Войска их царського прстлого влчства Запор. комоному от дат належит».

Запис: «Стороное листу одпечатованя панського поданого 25 марта 1684 у Снетині».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14499. Оригінал.

Документ пошкоджено.

№ 6

1684, жовтня 13 (3). – Великі Будища.

**Лист великобудиського сотника Петра Яковенка і городского
отамана Матвія Пустовойтенка до полковника Іллі Новицького**

«Мсці пане Иляш Новицкий, пане полковнику комонний Войска их царского прес. величества, добродію нам ласкавий.

Бувши в нас, уряду великобудиского, Григор Коджан, товариш полку вашого, за проступцею своим Иваном Скрипкою, видячи его каліство, уваживши собі яко товариш зацний, простил его на чтирнадцяти

золотих вічне не турбуючи. Сие мы в. мсти мсці пану ознаймивъши, с поволностью найнижших услуг наших млисти добродіейской вручаемся.

З Будищ Великих октоврия 3 1684.

Мсці пану и добродієви слуги найныжайшие

Петро Яковенко, сотник великобудиский,

Матвій Пустовойтенко, атаман городовий».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14638. Оригінал.

№ 7

1685, грудня 15 (5). – Кременчук.

Лист Івана Біляя, кременчуцького сотника, до миргородського полковника Данила Апостола

«Мні велце мосцівый мосці пане полков[нику] Войска их царского пресвітлого вели[чества] Запорозкого миргородский, доброд[ію...].

Яком первше ознаймовал в. мос., моему мос. пану и доброд(ію), о каз[аках] наших, котрие часу теперешнего до господ своїх повернули з Богу з добычею рибною до Кременчука. Так и тепер подаю в мос., моему мос. пану, до ознайменя, иж довідавшись об оних, пан Рубан, асаул комонний, и зараз умислних своих посланцов з писмом своим прислал ко мні. Приказуючи мні, абым зараз а зараз оних козаков наших кременчуцких, а меновите Стеценка з товаришем другим, прислал к нему в Чигириндіброву, а не вім для чого. Только виражает тое и грозит, если бы их коні з дороги мали подтомитися, теди и подводу абым з города дал и их чим найскорей отсилал. Еднак же поважаючи я гонор в.мос., моего пана и доброд(ія), и без відома и позволеня в мос., моего мос.пана, оних товариства наших з города так нагле не пустилем тилко ваше панское ради науки. В тим велце прошу, хтій в. мос., мой мос. пан, панскую и отцевскую свою мні во всем подал науку. [...] чи указ в. мос., моего мос. пана и добро[дія], [...]ди наказаня постерегати и слухати: чи его же так [...] же зикглями все противку мні поступаєт и барзо грозит и абысте ж напотим мене не мал за хлопа и не сміялся. Унижонне прошу и о тим в.мос., моему мос. пану, ознаймую и сторони борошна им, на три місяци належитого, так теж и грошей, же юж борошно все от мала до велика зсипаное в купі зобранное зостаєт. А гроши я ж на всіх, на три місяци, и отдалисмо. Любо то юж и з наприкреням в.мос., моему мос. пану, зостаєт, же непоеднокрот гонор в мос., моего мос. п, тое молестовалисми и писали, тилко и тепер мусим. Згола так нагле наступаєт на нас и грозит, абысмо и подводами своїми конечно отпроважали. В чом ми любо и щитимся в тим писмом в.мос., моего мос. пана и доброд., и не давалисми еще подвод. Еднак и тепер велце покорне и унижонне просим, хтій в мос., мой мос. пан, уваживши о тим, отцевскую свою дати науку: или дати или не дати им подводи. Кгди ж

еще во всіх сих сотнях борошно еще в городах зостаєт и нігде им под оное подвод не давано, тилко на нас згола нагле настоит, абысмо ми з города нашого наперед дали. О чом всем подавши в мос., моему мос. пану, у свідомост и панское и отцевское во всем просячи науки, зостаєм завше.

В. мос., моему мос. пану доброд[ію], во всем покор[ним] и слугою найниж[чим] Иван Біляй, сотник кремен[чуцкий].

Терешко Савенько, атаман с товариством.

З Кременчука июн 6 1685 року

Писма прислание от его ко мні для певнішого увірення для прочитаня посилаю в.мос., с которых вчитавши, skutнійше вирозумієш в. мос.».

Адреса на звороті: «Мні велце ласкавому его мил. мос. пану Данилу Апостолу, полковнику Войска их царского пресвітлого величества Запор. миргородскому, велце мні мос. пану и добродієви належит».

Запис: «Од п. сотника кременьчуцкого жалоба на пана асаула полкового комонного принесено под Волошиновку июня 1785».

ІР НБУВ. Ф. II. Од. зб. 14483. Оригінал.

Документ пошкоджено.

№ 8

1686, березня 22 (12). – Лубни.

Випис з миргородських міських книг, який містить в собі купчу

«Пред нами Максимом Илляшенком, полковником Войска их царского пресвітлого влчства Запорожского лубенским, Матяшем Панкевичем, суддею полку Лубенского, Андреем Якововичем, сотником лубенским, Леонтием Адамовичем, атаманом городовим, Гаврилом Кунченком, войтом, Иваном Яковенком, Лавріном Шепелевичем, бурмиистрами маистрату лубенского, персоналітер постановившисе превелебний в Бгу отц Ипатий Горбачевский, намісник святаия обители Мгарския и отц Иакимфт, полатний, за відомом и позволенном самого его млсти превелебного в Бгу отца Макария Русіновича, игумена тоєи ж обители святаия мгарския, ускаржалися на Демяна Дрижака, тож жителя лубенского, докладаючи нам тое, же он, Демяян Дрижак, міючи за річкою Булатцем сіножатку, и за оною и в ґрунта манастирские, то ест в ліс, интересующися, чинит перешкоду и не раз оного рубаннем дерева манастирского пошлякованно. А так ми, уряд, на пропозицію поменненних законников до тих манастирских ґрунтов особ урядових пна Матяша Панкевича, судию полкового, и пна Леонтия Адамовича, атамана городского, з Грицком Градовником, добре свідомого тих манастир[ских] ґрунтов, туда оглядати и покол знаки, щоби оний завел, от боку ншего

зсилалисмо. Которие то особи мененние там бивши и оттол звернувшия, нам на писмі такову до акту книг нших міських лубенских подали тому заводу реляцію тими слови, же Грицко Градовик, почавши от ліса Семикупчиного, от самого рову заводячи, твердил, що иле правій ест дерева, то все монастирское, ліс ку лісу, що на тое и кляки сут старосвіцкіе свідчат. А що может косою трави втят, то сіножать Дрижакова. Що ораз посланние особи помененные пн. судия полковий и пн. атаман городовий оную границу позначили. На которое то ограничене тих ґрунтов монастирских згодившись притомним бити еден члвк з села Шешнювки именем Иван Настенко, которий доброволне тим же посланим особам присвідчил, иж я, мовит, бил на тот праві як за Бруховецкого гетмана посланние особи на розграниченне зеджали, ж манастиреви по річку Булатец, где усте впадает в Сулу дано, и оними ґрунтами законикам мгарским оголошено диспонувати. Ми, уряд, видячи так ясное посланих особ наших кґрунтов монастирских на писмі нам поданное свідоцтво и певное оних ґрунтов през Грицка Градовика ограниченне, оние ґрунта ліс як Грицко Градовик завюл и як тот Иван Настенко присвідчил, так ми, уряд, повагою сего декрету нашего превелебним отцем мгарским у вічній посессіі міти и спокойне диспонувати конфірмуем и заховуем и до книг нших міських лубенских приймаем. Аби юж так тот Демян Дрижак за своею там сіножатию не важился болшей превелебним в Бгу отцем законникам мгарским у їх ґрунтах жадной найменшой рубаннем дерева чинити перешкоди и якої ли колвек кондиції члвк аби до помененних монастирских ґрунтов не интересовался пилно под зарукою ста талярей сим декретом нашим варуем. Тосмо (?) казали до книг нших міських лубенских записати. А с книг тот екстракт з вираженнем печати ншой полковой и маестратовой и с подписом руки писарской потребующей стороні видалисмо.

Писан в Лубнях року и дня вишеписанного.

В подлинном тако подписано:

Моисій Васи́лиевич Вірховский, писар сотні Лубенской рукою.

При виражонной печати майстратовой Евстафий Крималович, писар міський лубенский, руку свою подписал».

ЦДІАК. Ф. 137. Оп. 1. Од. зб. 127. Арк. 253-254. Тогочасна копія.

Внизу документа намальовані два кола, всередині яких написано: «місце печати міської лубенської» і «місце печати полкової». Записи копіїста перед текстом документа: «Декрет на ограниченне ґрунтов монастирских законником мгарским экстрактом з книг міських лубенских видан. Випис з книг міських ратуша лубенского року тысяча шестсот вюсімдесят шостого місяца марта второгонадцят дня».

№ 9

**1686, грудня 14 (4). – Мгарський монастир.
Лист Макарія Русиновича, ігумена Мгарського монастиря,
до полковника Іллі Новицького**

«Мсці пане Новіцький.

Посланий од в. мс. козак до Снітина на инквизицію был у нас в манастыру и ласкавые слова нам од в. мс. оповідав. Межи иншими и тое мовив, же чернец ваш пред паном полковником мовив: «Если нас так забивати кажеш, а справедливости не хочеш чиниты, то мы найдем и болшого пана». А пан наш, мовит, так говорит: «Я бы намній о мужика не стою, если винен кажу и скарати, якбы то моя ойчистая маетность». А я так мовлю: як в полковництві, так в маетностях не треба б велми дуфати, бо тыи преходят з рук в руки ведлуг волі панской; покладати б треба надію в Бзі як написано: «Возлюбиши Гсда Бга твого всім срдцем твоим». А в. мс. Бга не любиш, бо мнастыр и нас, слуг манастырских, ненавидиш. «Возлюбиши искренняго своего яко сам себе». Кто ж ест ближшый поліговання у в. мс. над ншого брата впадшаго во разбойники шекувский, которыи випадши з комышу без данной причины язву ему наложили, пішнею руку перебили и болш бы того забойства было, если бы люде не ратовали. А гды тот наш брат пред в.мс. скаргу свою прекладал, в. мс. з него сміх учинил, мовячи «Гдес то ты сам упав и руку собі забив, да на людей кажеш». Кто ж тут и глупий не зрозуміет, если в. мс. так говориш, то сам нас и бити кажеш. А если в. мс. тое собі в жарты повернувши, нас же, еще винними чиниш, теды я посылаю до их мл. панов уряду лубенского, просячи, абы тое побите ншого брата было оглядено и записано до своего часу, абы напотом не вомінилися лжачмы (?) нша. А мы знаем, где свою скорб предложить маем.

При том ласце ся в. мс. полецаю

В. мс. м. пана спсения зичливий бгомolec иер[омонах] Макарый Русинович, игумен мгарский, з братиею.

З манастыра 4 декаврия 7 д. 1686 року».

ІР НБУВ. Ф. II. Од. зб. 14035. Оригінал-автограф, завірений печаткою.

№ 10

**1688, квітня 23 (13). – Лохвиця.
Лист кума Костянтина Даниловича до Іллі Новицького**

«Мсці пне полковнику охотнокомонний, ласкавий мой добродію.

Любо то не без встиду часткою мні тое приходит, же так часто млсти вашей наприкъряюся, еднак часу сего в недостатках зостаючи, а на сторону тот сором отложивши, смію найпокорнійшую прозбу млсти вашей, добродієви моему, уношу сторони ласкавой обітниці вашей панской,

которую приобещали млость ваша мні при пану атаманови нашом лохвицком прошлое зимы, то ест борошенця, що ласка ваша изволит. О том повторне велце рабско прошу, за що Гсд Бг млсти вашей певною нагородоу будет тут дочасною, а в нбі вічною. За тим под ноги панские самого мя стелючи, застаю завше.

З Лохвиці априля 13 1688.

Вашой панской млсти ласкавому и великому добродієви моему зичливий найнижчий подножок и кум Костянтин Данилович».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14612. Оригінал, завірений підписом і печаткою.

№ 11

1689, жовтня 25 (15). – Нехвороща.

Лист нехворощанського сотника Федора Івановича до полковника Іллі Новицького

«Мосці пане полковнику комонний, мой мосці пане и добродію.

Лист от в. м., моего м. пана, до пана Ротковского, дозорци войскового, даний з Царичанки пан сотник царичанский назад прислав до Маячки, не отсилаючи его пану Ротковскому, а маяцький знову нам же прислав. Причини тому не можем знати, кгдаж ближше юж було до Орла одослати, ніжели назад завертати. Тое в. м., м. м. пану, освідчивши, застаю поволним слугою Федор Іванович, сотник наказний нефороский.

15 октовр[ія] 1689

З Нефорощи».

Адреса на звороті: «Іх царського пресвітлого велич ест. его мосціпану Еліяшови Новицкому полковнику комонному м.м.п. добродієви отдати»

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14515. Оригінал.

№ 12

1689, грудня 17 (7). – Чорнухи.

Лист компанійського сотника Гордія Левченка до полковника Іллі Новицького

«Мосці пане полковнику комонний, велце мні ласкавий мосці пане и добродію.

Ведлуг велце поважного росказанья в.м.с. м.с. пана и добродія нашего яко устне от в. м.с. м. пана отрималем науку сторони оброков, жебы потакрочной устави давано, по чверти оброку на мсці не на коня, але на товариша. Теды я по росказанью вашем паньском приказалем товариству своему, абы на том коньтенътовалися, чога неотмовними застают. Еднак же старшина городовая по указу своего его мл. пана полковника лубенского не міют намірение давати и дают по осмаці на

коня езджалого на мсц., любо и на другого, а не на гуляки и тоє освідчаю, же вчерешного дня пан полковник лубеньський з Батурина ку домови в Перятин прибул. О том всем предложивши, ласце вашей паньской полецаюся, застаючи назавше

В. м. мс. пану и добродієви нашему всіх добр зычливый пртел и слуга

Гордій Левченько, сотник комонний.

З Чорнух декам. 7 д. року 1689».

Адреса на звороті: «Их црского прстлго влчства Войска Запорозкого его млсти мосці пану полковникови комонному Иелиашеви Новицкому мосцівому пану и велце ласкавому добродієвы покорне подати».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14516. Оригінал.

№ 13

1690, квітня 1 (березня 23). – Жовнин.

Лист Семена Пашкевича, чигириндібровського сотника до Іллі Новицького

«Их црского прсвітлого вел[ичества] Войска Запорозкого мсці пане полковнику комонный, мой мсці пане и добродію.

При всегдашних услугах наших в милостивую ласку в. мсти, мсці пану и добродієви моему, отдаю поклон мой найнизший. Рачилисте до нас поважним своим писмом заслат, жеби я во всем довідався, що за долегливости людем посполитим от козаков. Теди я на вказ ваш панский, добродія моего, изездилем до Еремієвки и випитовали подоводне и не довелося, жеби якие вимисли були от козаков. Тилко то еремієвці наплели нічого, чоґо не маш от козаков, опроче що контентуют, що сами варат, а пива и меду жадною мірою не довелося. О том в. мсти, мсці пану и добродієви моему, ознаймую и [в] милостивую ласку вашу панскую полецаюся, застаючи назавше

В. мсти мсці пану и доброд[ієви] моему найнизший слуга

Семен Пашкевич, сотник чигриндубровский.

З Жовнина марта 23 1690 року.

Гостинчика посилаю в. мс. мсці пану моему лащиков десяток ласкаве прийміте, а на болше не дивіте».

Адреса на звороті: «Их црского прес. вел. Войска Запорозкого мсці пану Иеляшу Новицкому, пану полковникові комонному моему велце мсці пану и добродієві моему покорне отдати».

Запис: «От пна сотника чегириндубровского строны гордієвских козаков, же не довелос що их было вымыслами. Дано з Лукомля марта 24 подано».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14528. Оригінал.

№ 14

1690, листопада 20 (10). – Лохвиця.

**Лист лохвицького сотника Михайла Гамалії
до полковника Іллі Новицького**

«Мсць пане польковнику охотнокомонный, мой велце мсць пане и зичливый добродію.

Поклон мой любовний в. м., м. мсцівому пану, завжды готов и рад отдаю. Скоро по вичитаню сторони цедулы от в. мс. диригованой, пан Стефан Трошинский, господар замку гадяцкого, просил мене любовне яко пртель наш, жебим допомогл и з ним компанії допомогты и вашого панского дому навідити. За чим любо мію певние забавы домовие, еднат на прозбу зволилемся, а битност нашу в. мс., дня сего обецуем о том извѣстивши, зичу млсти вашей от Гпда Бга здоровья доброго и життя долголітного и застаю завжды

Вашей панской млсти всего добра приятел зичливый и служит рад Михайло Гамалія, сотник лохвицкий.

З Лохвиці ноеврия 10 1690».

Адреса на звороті: «Их црского прсвітлого влчества Войска Запорозкого его млсти пану Иеляшеви Новицкому, полковникови охотнокомонному, а моему велце ласкавому и зичливому добродієві покорне отдати».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14506. Оригінал.

№ 15

1693, серпня 1 (липня 22). – Лохвиця.

**Лист лохвицького сотника Михайла Гамалії
до полковника Іллі Новицького**

«Мні велце мсці полковънику охочокомонний и добродію мой.

Всецілого доброго здоровья неотмінъне в. м., м. пану, от Гсда Бга дознавати приятелско и щироохотне сприяючи, ознаймую, иж яком прежде писал до в. мс. м. пна и добродія о своей недузѣ, так и на сей час улженя мні в оной еще Гсдь Бг з ласки своей стой не рачил даровати. Прето през умисного от мене посланого прошу в. м. м. пна: извол на сей час ванни для змитяся мні вигодити, которую през сего ж посланого моего мні переслати в.м. м. пну извол. Повторе в. м., м. м. пна, о тое упрошаючи Гсду Бгу, а себе любві вашей приятелской поліцаю застаючи В. м., м. м. пну и добродієві, всего добра зичливый и служити поволний Михайло Гамалія, сотник лохвицкий.

З Лохвиці июля 22 року 1693».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14531. Оригінал.

№ 16

1693, серпня 26 (16). – Батурин.

Лист лохвицького сотника Михайла Гамалії
до полковника Іллі Новицького

«Мні велце мсці пане полковънику охочокомонний и добродію мой.
Не иначей яко завъше в. м., м. пну и добродію доброго здоровья и всего
добра от Гсда Бга щире зичачи, мой покорне препосилаю уклон. Міючи
теж уфност в доброчинности в. м. м. пна, посилаю борошна моего возов
с килка до млинов в. м. м. пна и добродія. Рач в. м. м. пн з ласки своей
росказат без черги змолот. О що и повъторе як найпокорній в. м. м. пна
упрошуючи, Гсду Бгу поліцаю застаючи
В. м. м. пну и добродієві моему всего добра зичливий приятелем и до
услуг рад Михайло Гамалія, сотник лохвицкий.
З Батурина августа 16 року 1693».

Адреса на звороті: «Их црского пресвітлого величества Войска Запорозкого
полковникові охочокомонному, его милости пну Иелиашові Новицкому
мні велце мосці пану и добродієві подати».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14535. Оригінал.

№ 17

1693, вересня 10 (серпня 31). – Сенча.

Лист Леонтія Василевича, сенчанського сотника, до Іллі Новицького
«Мсці пне полковнику комонный, велце мні ласкавый пане и добродію.
Товариш еден полку в. мсти, мсцго пна, сотні Олешъковское, не бувши в
нас в городі, а уїхавши в село Скоробогатки, шкапу в тамошъних людей
грабежом взял, повідаючи, же якоби ему сее місячное от их датися міет.
Якие то скоробогатці на том убезпечившис, же козак іх оженившися, юж
хоружим сотенним в Лохвиці застаєт, и того ради сим часом тої місячної
належитости не зложили, а поневаж на тоє місце другому товаришу
от в. мсти мсці пна тот викт позволен брати, так они, скоробогатці, не
спречни и запевне мусят уїстити и отдати тилко, абы знали кому, и если
так на три місяци, як и в городі подавано, а грабіж през ласку в. мсти
мсци пна сим скоробогатцом азали бы отдан был. Покорне упрошуючи,
тоєй же вашой пнскої млстивой отдаюся ласце.
В. мсти мсцівому пну и велце мні млстивому добродієві всех добр
сприяющий и до услуг поволний Леонтий Василевич, сотник сенчанский.
З Сенчи августа 31 1693 року».

Адреса на звороті: «Их царского прстлого величества Войска Запорозкого
комонному пну полковникови, его милости мсци пну Илиі Новицкому,
мні велце мосцівому пну и ласкавому добродієві покорне».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14529. Оригінал.

1693, листопада 1 (жовтня 22). – Переяслав.

Лист Лукаша Петровського до полковника Іллі Новицького

«Мсцівый пне полковнику комонный, мой велце мсцівый и ласкавый добродію.

Лист поважный пнский в. м. мтя добродія моего до мене, слуги своего, писаный через п. Василя Злочевского, приятеля моего отобралем и вычиталем в нем добродійское мні поздоровлене листовное, за которое пренайпокорній в. м. м. пну дякуючы, зычу от Найвышшаго всіх блг Творца доброго здоровья, щасливого и блгполучнаго в премногие літа, з приращением вікопомной славы всему дому шляхетному в. м. м. пна желаемого пребывания. А при найнижшом моем служебничом уклоні доношу покорне в. м. м. пну, же рад бым подлюю сеюю услугою моею в жаданю в. м. м. пна skutком самим діло исполнити и гурников тых, которие выбивают каміне у едном на десят садов, яко ж и призывалем того сотника терехтемировского з ними, гурниками, который над ними властвует. Чи не маш зтолко готового каміня и чи не можно выбити сего часу. Теды до уеднаня их тая зайшла трудност, же в листі пнском в. м. м. пна до мене, слуги своего, писаном не назначена міра якою мірою в килко пядей, міет быти каміне вгору стоячое и вшир лежачое, жебы подлуг потуги воды квадровалося и якою ценою, бо каміне розно выбито бывает добродію мой, бывает сад по осм коп, по десят коп и кгда помірное каміне и по десят талярей. Для тих причин не моглем з гурниками совершеное уеднане чинити, а ротою готового ні в ных каміни еще многим людем и задлужилисмо, побравши наперед борошно и гроши, яко то у его милст пна Иоана Ломиковского и у его млсти пна полковника ніжинского и до сых час во всем не уистилися, а близко и зімние вже часы наспівають, которого не борачися, не могут робити. В прийшлый теды час, кгда изволиш в. м. м. пн. писати до его милости добродія моего пна Иоана Мировича, полковника переяславського, о том каміню, то рач в. м. м. пне добродіи мой міру прислати, якою надобно будет каміня в. м. м. А я з повинности моей служебничой презентовалем лист в. м. мст поважный, его милости добродієви моему пну полковникови переяславскому и яко вышей в покорном сем листі моем выразылем, так и его милост респондуе в. м. мст прика(...)* часу мусится тое отложит діло. О чом и устне сей же посланец в. м. мсти оповісти. О сем покорне я донести в. м., м. мл. пну, добродійской ласце з поволными услугами моїми навсегда полецаюся.

В. м., м. м. пну, всіх блг зычливий и найнижчий слуга Лукаш Петровский, писар полковий переяславский.

З Переяславля октоврия 22 року 1693».

Адреса на звороті: «Их црского прстлого влчства Войска Запорозкого, пну полковникови комонному, его милости пну Иелиашу Новицкому, моему велце мсцівому пну и ласкавому добродієви».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14466. Оригінал.

№ 19

1693, листопада 13 (3). – Лубни.

**Лист лубенського полкового судді Андрія Яковича
та іншої лубенської верхівки до Іллі Новицького**

«Мсці пане полковнику комонный, наш велце мсци пане и добродію. Поневаж еще кгда будучи в монастыру Мгарском часу певного за бытности сего ж его мил. отца игумена и соборное его братії постановилисмо и прирекли слово на том, абы к приближающомуся празнику щорочному на ден собора стго архистратига Хва Михаила, полководця сил небесных, ку чести и хвалі его стой чинился канун хочбы за не достатком и найменших завідя (?) яко праве притрафился колком (?) часі также тот теды учинений об суй(?) на пятого новембра при учрежденїї обіднем соборно одправоватися и зачатися мїет угодием. На которое таковое учреждение в. мсти мсци пана яко тот же полководца на земли и ктитора во перших храму полководци небесного до города нашего веспол же милостью панею в. мсти мсци пана купним домовством велце, а покорне запрашаем, а ним в том ласка в.мсти мсци пана прибути до нас к тому дню будет, тепер на скуштунок того кануну барилко посылаем, которое любо тож, яко и канун (...)*. Однак же в.мст. мсци пан рач ласкаве за великое приняти и нас, притомних собі, при неодмінной ласце ховати яко естесмо в. мсти, нашому мсцвому пану и добродієви, зичливими добра всего и поволними до услуг.

Их црского прсвітлого влчства Войска Запорозкого полковий лубенский судия Андрей Яковович.

Захарий Салогуб, лубенский сотник и

Иван Прима, городской л[убенский] атаман з войтом.

Дан з Лубен 3 новембра 1693».

Адреса на звороті: «Их црского прсвітлого влчства Войска Запорозкого полковникови комонному, его милости пну Иелиашови Новицкому нам велце мсци пну и добродієви, до ласкавого покорне належит до даня».

ІР НБУВ. Ф. II. Од. зб. 14467. Оригінал.

№ 20

1693, ___ 25. – Монастир.

**Лист генерального осавула Андрія Гамалії
до полковника Іллі Новицького**

«Мсці пне Новицкий, мні велце ласкавый прыятелю и пне куме. Зволил ясневелможный добродій пн. гетман простоват на Снятин. Що извістно подаю в. мсти, моему мцівому пану, иж завтрешного дня мїет ночоват. Зачим можеш в. мт. на приезд добродійский прыготовиться. О том в. мсти, м. м. пну ояснивши, самого мя ласці прыятелской полецаю зостаючи

В. млости м пну всего добра зичливый приятел и кум их црс. вел. Войска Запор., асаул войсковий енералный Андрей Гамалія.
З Монастира д. 25 року 1693».

Адреса на звороті: «Их црского пресвтого влчства Войска Запорозкого полковникови комонному, его млости пну Иелиашеви Новицкому, моему велце ласкавому прыятелеви и пну куму».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14501. Оригінал.

№ 21

1696, січня 13 (3). – Батурин.

Лист генерального бунчужного канцеляриста Василя Чуйкевича до полковника Іллі Новицького

«Милостивый добродію мой.

Всегда належало было мні до в. мсти, особливого моего добродія, з належитою служебничою поволностию во вшеляких окказіях отзиватися. Еднак тепер за поданною окказією, а звлща и при таковой революціей, якої дочекалисмо совершенно; при совершенстві его свише данной, всемирно до совершенного skutku приводити, любо и припозно віншую. Где яко зычу радостно дающего всякое совершенство праздник при вшеляком блгополучії з приращением доброй слави узнаваючи, пражновати. Так прошу мене в своей незабвенной всегдашней ховати благодітелской ласце и приязнї, которой мя тепер и навсегда полецая.

В. мсти, моего велце премилостивійшого добродія найнижчий и всего добра щирозычливый слуга Василь Чуйкевич з канцелярией войсковой».

З Батурына генвара 3-о 1696 року».

Адреса на звороті: «Моему велце мсцівому пну и милостивому моему блгодітелеви, его млости пну Илиї Новіцкому, знатному товаришові войсковому найпокорственно вручится».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14463. Оригінал.

№ 22

1696, жовтня 5 (вересня 24). – Київ, Печерськ.

Лист Максима Лавецького до полковника Іллі Новицького

«Мой велце ласкавий мсци пане полковнику комонный, велце мой мсцивый пне, и премлстивий добродію.

Поволност услуг моих в милостивую ласку в. мсци, моего велце млстивого пна и премлстивого добродія, яко найпокорней залецивши, и от Гсда Бга вшеляких щасливых помыслностей при добром здоровю, щасливом повоженю яко найвдлужший час в. мци, моему млс. пну и

добродієви, зычу міти. На аффектацію в. мсци, моего велце мс. пна и добродія, през того ж подавцу писма для прислуги в том вашой пнской млости отсылаю зиолка и насіне макрану и розмарину. При той же оказії и од отца Выктора своими руками одобравши, леванду зіле отсылаю. При сей же моей подлой прислузе рад бым в. мсци, моему мсцивому пну и добродієви, сам презеньтер належитий мой служебничий поклон отдати. Еднож з певных причин не прийшло до того за експенсами домовити и за оскудініем коня волнійшого часу о тое пилного стараня приложу, жебым завше при неотмінной ласце вашой пнской зоставал. Которой и на сей час при нижайшом моем по[к]лонении полецаюсе и зостаю назавше

В. мсци, моего велце млостивого пна и премлстивого добродія, всего доброго зычливий нижайший слуга и подножок Максим Лавецкий.

З Печерского мсца септеврия 24 року 1696».

Адреса на звороті: «Его црского пресвітлого величства Войска Запорозского велце моему мс. пну и добродієви, его млсти пну Иелиашови Новицкому, полковникови комонному яко найласкавше до рук належит отдати».

ІР НБУВ. Ф. II. Од. зб. 14465. Оригінал.

№ 23

1696, жовтня 26 (16). – Батурин.

Лист писаря Чернігівського полку Івана Скоропадського до полковника Іллі Новицького

«Мсцівий пне Новицкий, мні велце мсцівий пне и здавна ласкавий блгодітелю.

Любо старовічная ест приповідь, иж на прудком коню по обітницу належит посилати, я однак певен и надежен будучи того, же яко з любовного и ласкавого здавна ку мні завзятого аффекту приобецати рачил в. мс., м. м. пн., на гсподарство овечок, так за моїми забавами и нім сам поогляділемся в дому, не квапилемся давній и на скором коню посилати до в. мс., м. м. пна, упоминаючися и вишукуючи обітницу. Тепер теды з умислу чоловіка того посилаю и як самого будет воля и ласка в. мс., м. м. пана, обітницу свою исполнити, которой одержавши скуток, доживотне моею упреймностю и зичливою приязню и поволністю в скорих оказиях заслуговати и завдячати винным себе обовязую и пилне (?) офірую

В. мсц. м. м. пану зычливий всіх добр приятелем и поволним слугою И. Скоропадский, бунчучный вой[ско]вый.

З Батурина 16 октовр[ия] 1696».

ІР НБУВ. Ф. II. Од. зб. 14461. Оригінал.

№ 24

1696, жовтня 10 (вересня 30). – Безсальська маєтність.

Лист Михайла Гамалії до полковника Іллі Новицького

«Мсці пне Новицкий, велце мой мсці пане зичливий пртелю и добродію. Так розумію, же моїм новогосподарским фундованнем з частокротних прошений, о що мні потрібно просити, юж давно в. м., м. мс. пну, наприкрилемся. Тилко ж приписуючи особливой то людскости и ласкавости вашей пнскої, а свой новогосподарский удоволиваючи недостаток, чоґо в домувце ність, мушу просити. Рачте в. мс., м. мс. пн, яко в тот товар завше запасный, назичити мні для пилное потреби сот трох цегли, под которую (ціле надячися от в. мс., мс. пна, одержати) прислужі моеї и подводки посилаю. Покорне в. мс., м. мс. пна, о оную упрошаючи, лист мой тим кончу, же естем
В. мс., м. мс. пну, всіх добр ціле зичливый приятел и служит рад Михайло Гамалія.

З маєтности моеї Безсалскої септев[рія] 30 року 1696».

Адреса на звороті: «Его црского прстлого влчства знатному войсковому товаришови, его млсти пну Илиї Новицкому велце моему мсці пну и добродієви ласкаве».

ІР НБУВ. Ф. ІІ. Од. зб. 14464. Оригінал.

№ 25

1697, червня 25 (15). – Лохвиця.

Лист Мартина Мартоса до полковника Іллі Новицького

«Мосці пне Новицкий, велце мой мсці пне и ласкавий добродію. За причину в. мс., мс. м. пна, чрез которую пожаданую мое закупивши полку Лубенского млини и поважъную на оние от ясневелможного млстивого добродія инътерцизу одержавши, велце в. мс., м. мс. пну, блгодарственно дякую. И дай Гсди Бже вашей пнскої милости отслужити тилкож кґдим пану Пестичу интерцизу показал ясневелможного млстивого пана якос он легце оную поважаючи, запрещаєт, спречаючи людем млинов закупити, якож и в Лохвиці мелники, хотячи кожен поцінне свої млини закупити ради и як почувли от его не що добрую мову, не ваятєся закупити. Бо як розьгляділем и рослухалємся он, Пестич, что хотіл, чинил. Ест вижу в полку в рожъних особ без універсалов панъских надан[...] млини дерзат, о чем рач ваша панъская милость доложитъ вельможъному пану: чи за відомом его пнским чили ніт тое чинилося и что на тое от велможности его будет за отвіт, на тое хтійте достовірнійший у велможъного добродія мні універсалу панского своєю инстанцією исходатайти и прислат к нам у Лохвицю; велце в. мс., м. м. пана и добродія, прошу кдиж и сами в. мс., м. мс.пан, відаєте, же первая интерциза панская мні данная, велми вкратці писана за[что

я...] як о тое, так и в далший час, во всем о науку вашей пньской млсти найпокорнійше прошу, самого себе ласкавости вашей паньской вручаю и зостаю

В. мс., м. мс. пану, и ласкавому добродієви всіх добр зичливий слуга и подножок Мартин Мартос.

З Лохвиці юня 15 року 1697».

Адреса на звороті: «Его црского прстлого влчства Войска Запорозького значной войсковой особі, его милости пану Илияшеви Новицкому велце мні мсцівому пану и найласкавому добродієви покорне отдати».

ІР НБУВ. Ф. II. Од. зб. 14462. Оригінал.

№ 26

1718, лютого 26(15). – Сорочинці.

Лист миргородского полковника Данила Апостола до генерального хорунжого Івана Сулими

«Мсці пане хоружий войсковий енералний, мой велце мсці пане свате и брате.

Тривожливіє відомости, о яких перед сим в. м. м. пну освідчалем и по оных до походу военного товариству полку Переясловского готоватися ему ж предлагалем, поневаж уже за отшеством неприятелским татарским з под Черкаского в свої краї отмінилис (як можеш в. м. м. пн вирозуміти з відомостей сими часи от пна полковника харковского до мене присланных), теди нічого уже полку тамошного и компанії до походу готоватися, але по прежнему в домах, не турбуючися, зостают нехай. А що пишеш в. м. м. пн, жебы превосходителному его млст гспдну генерал маиору Яковлеву где индей, в яком полку на хліб заможнійшом, а не в Переясловском, квартиру определено, теди я рад бы так учинити, толко ж тое не от моей волі залежит, разві когда Бг даст щасливий поворот ясневелможному его мсти пну гетману з Москви. В тот час можеш в. м. м. пн до его велможности писати, азали якая полку тамошнему в зведеню консистентов дефолгация учинится. О сем в. м. м. пну предлагаю, ему ж добре здравственнаго повед[ен]ія зычу и есм В. м. м. пну всего добра зычливий сват, брат и слуга его царского прсвтлого влчства Войска Запорожского полковник миргородский Данило Апостол.

Сорочин[ци] февр[аля] 15 1718 року».

Адреса на звороті: «Его царского пресвітлого влчства Войска Запорожского хоружому енералному пну Ивану Сулимі, моему велце ласкавому приятелєві подати».

ІР НБУВ. Ф. I. Од. зб. 50803. Оригінал завірений печаткою.

№ 27

1728, січня 26 (15). – Сорочинці.

**Лист миргородського полковника Павла Апостола
до гетьмана Данила Апостола**

«Ясневелможний мсці пне гетмане, мстивійший мой отче и добродію. Нарочне сего дня прибыл ко мні в Сорочинці пн. Павел Мініцкий, плачливе ускаржалъся в незносной своей обиді (о которой вашей ясневелможности извѣстно уже ест и он сам устне чили літералне мает предявити), а зверх того еще и нні по виданному от вшей ясневелможности указу пн. полковник прилуцкий невідомо чего ради оному Мініцкому вряду сотничества иваницкого и корогви вручене на отдаляцію пустил. Чрез что он крайне бідні, вовся разорилься домом своїм и протчіими купленними грунтами за уставичною дворочною волокитою. В чом просил до вшей ясневелможности моей за собою инстанції в показаню над им рейментарского млсрдия и отческаго в крайнем разореніи призрїнія. Тедия, відаючи зпрежде его, п. Мініцкого, зичливую и безподозрительную к домови ншему добросклонност, як в час аресту над нами бывшего явившую, так и нні за бытности его в Санкт Пітербурсі от пна Пе[тра?] брата листовне описанную з прошением на оногo респекту. Послїдователні и я покорностию своею прошу вшей родителской млсти, абы в претенсії своей он, п. Мініцкий, млстию вшей ясневелможности не был занехаяний, а на том уряді иваницкого сотничества універсалом рейментарским моей инстанції (аще будет могучая) прошу и за тим родителские вшей ясневелможности стопи лоби[заю], их же блгословенію поручаю мя и есть вшей ясневелможности милостивішого моего отца и добродія щире зичливий сн и нижайший слуга его императорского влчства Войска Запорожского полковник миргородский Павел Апостол. 3 Сорочинец генваря 15 д 1728 году».

ІР НБУВ. Ф. 1. Од. зб. 54428. Тогочасна копія.

№ 28

1728, січня 1 (грудня 21). – Глухів.

Універсал гетьмана Данила Апостола

«Его императорского величества Войска Запорожского обоих сторон Дніпра гетман Даниил Апостол.

Пну полковникові гадяцкому, п. п. старшині полковой також п. господареві, за яку нашего тамошего госі (?) кому бы о том відать належало ознаймуем сым нашим універсалом, иж знатный товариш бунчуковый пн. Федор Потребыч Гречаний презентовал нам антецесора нашего покойного гетмана Скоропадского універсал 1715 году юня д. 30 данный ему на село Подолк з грунтом до оногo належним в сотні полковой Гадяцкой будучом и в потверждение ему ж купленного его трох кол млыва на греблі Броварковской на реці Псл стоячий и на

от обране з оних части войскової купно з мелницею розміровых приходов, по которому універсалу просил и нашої конфырмаці. Мы прето, гетьман, посиладанной нам високо монаршой его императорского величества жалованной грамоты, иміючи власть всякие в Малой Россыи воинские и гражданские устроевати порядки, респектуючы на (...) * и отца помянутого пна Федора Потребыча Гречаного и самого оного вірно радітелные войсковые службы (которих не еден (?) между (...) * чрез нісколко літ дане (?) до елекцыи нашої пры правлении діл енеральной войскової канцелярыи обрїтаються прыліжное иміл к содержанию добрых малороссийских порядков радіние) веліл выдат сей наш з войскової енеральной канцеллярыи універсал, которим ему пну Федору Потребычу Гречаному, знатному товаришеві бунчуковому, предречоное село Подолки со всімы к нему принадлежнымы грунтами, також и купленние его тры кол млына на греблі Броварковской на реці Пслі стоячыє з войсковою и мелницею частмі подлуг помянутого універсалу антецессора нашего ствержаем в спокойное владіние, и дабы ні от кого з старшины и черні в том села владіныи (...) * тымы люды тамошнымы (опроч козаков пры своїх волностях непорушно зостават иміют) от давна люб ему ж, пну Федору Потребычу Гречаному яко державцы своему, надлежашое послушенство и повинность, міты хочем и рейментарско прыказуем.

Дан в Глухові декаврия 21 д. року 1728.

В подлинном подпис таков:

Звышменованный гетман рукою власною.

С подленным читал войсковый канцелярист Федор Зорловский(?)».

ІР НБУВ. Ф. І. Од. зб. 60304. Тогочасна копія.

Внизу документа намальовано коло, всередині якого написано: «місто печати».

№ 29

1730, грудня 30 (19). – Глухів.

Лист гетьмана Данила Апостола до гадяцького полковника Григорія Грабянки

«Мой ласкавий приятелю пне полковнику гадяцкий.

Дичину, присланую от в. мсти, сотні Куземинской стрелцами добытую, веліли ми принят, да и с протчіїх сотен полку в. мстиного, когда оная будет до в. мсти привезена, присилай в. мст. к нам в Глухов в самой скорости, жадаем. Тут же на прошение в. мст. предлагаем, когда будет пн полковник полтавский ехат в Глухов, то и в. мст. тогда сюда прибувай, а барзій и не засмотруючыся на пна полковника полтавского приездил быс в Глухов к празнику Бгоявления (...) * непременно.

3 Глухова декабра 19 д. року 1730».

ЦДІАК. Ф. 51. Оп. 3. Од. зб. 3450. Чернетка.

Запис перед документом: «Лист от гетмана вчерні до полковника гадяцкого о прийнятїї дичины прислан[ной] от его полковника».

Список використаних джерел

1. Універсали Богдана Хмельницького 1648-1657 / упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич. Київ, 1998.
2. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) / упоряд. І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко. Київ, Львів, 2004.
3. Універсали Івана Мазепи (1687–1709). Ч. I / упоряд. І. Бутич. Київ, Львів, 2002; Ч. II / упоряд. І. Бутич, В. Ринсевич. Київ, Львів, 2006.
4. Генеральне слідство про маєтності Полтавського полку 1729–1730 / упоряд. І. Бутич. Полтава, 2007.
5. Компут і ревізія Миргородського полку 1723 р. / упоряд. Г. Швидько. Дніпропетровськ, 2004.
6. Джерела з історії Полтавського полку (середина XVII – XVIII ст. / упоряд. В. Мокляк. Т. 1–6. Полтава, 2007–2017.
7. Центральний державний історичний архів України у Києві. Ф. 137. Оп. 1. Од. зб. 127.
8. Мицик Ю.А. Царичанка козацька. Київ, 2004. С. 76.
9. Кривошея В. Українська козацька старшина. Київ, 2005. С. 226.
10. Мицик Ю. Незнані документи до біографії Григорія Грабянки // Український археографічний щорічник. 2018. Вип. 21–22. С. 733–745.
11. Дзира Я. І. Вступ // Літопис Самовидця. Київ, 1971. С. 40–42.

References

1. *Universaly Bohdana Khmelnytskoho 1648–1657* [The universals of Bohdan Khmelnytskyi]. (1998). I. Krypiakewych, I. Butych (Comps.). Kyiv. [In Ukrainian].
2. *Universaly ukrainskykh hetmaniv vid Ivana Vyhovskoho do Ivana Samoilovycha (1657–1687)* [The universals of Ukrainian hetmans from Ivan Vyhovskyi to Ivan Samoilovych]. (2004). I. Butych, V. Rynsevych, I. Teslenko (Comps.). Kyiv, Lviv. [In Ukrainian].
3. *Universaly Ivana Mazepy (1687–1709)* [The universals of Ivan Mazepa]. (2002). Vol. 1. I. Butych (Comp.). Kyiv, Lviv; (2006). Vol. 2. I. Butych, V. Rynsevych (Comps.). Kyiv, Lviv. [In Ukrainian].
4. *Heneralne slidstvo pro maietnosti Poltavskoho polku 1729–1730* [The general property revision of Poltava regiment]. (2007). I. Butych (Comp.). Poltava. [In Ukrainian].
5. *Komput i reviziia Myrhorodskoho polku 1723 r.* [Census and revision of Myrhorod regiment in 1723]. (2004). H. Shvydko (Comp.). Dnipro. [In Ukrainian].
6. *Dzherela z istorii Poltavskoho polku (seredyna XVII – XVIII st.* [The sources on the history of Poltava regiment in the middle of the 17th–18th cc.]. (2007–2017). V. Mokliak (Comp.). Vol. 1–6. Poltava. [In Ukrainian].
7. Fond 137, Inventory 1, Unit 127. Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv. [In Ukrainian].
8. Mytsyk, Yu. A. (2004). *Tsarychanka kozatska* [The Cossack Tsarychanka]. Kyiv. [In Ukrainian].
9. Kryvosheia, V. (2005). *Ukrainska kozatska starshyna* [Ukrainian Cossack leadership («starshyna»)]. Kyiv. [In Ukrainian].

10. Mytsyk, Yu. (2018). Neznani dokumenty do biohrafii Hryhoriia Hrabianky [The unknown documents to the biography of Hryhorii Hrabianka]. In *Ukrainskyi arkhеоhraphichnyi shchorichnyk* [The Ukrainian Annual Archeographic Review]. Iss. 21–22, pp. 733–745. [In Ukrainian].

11. Dzyra, Ya. I. (1971). *Vstup* [Introduction]. In Ya. I. Dzyra *Litopys Samovydtisia* [«The chronicle of Samovydets»]. Pp. 40–42. Kyiv. [In Ukrainian].

p. Yurii Mytsyk

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Principal Researcher of the Department of Akt Archeography

M. S. Hrushevskyy Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of NAS of Ukraine

ORCID: 0000-0003-1580-1284

e-mail: mytsyk2002@ukr.net

Inna Yuriivna Tarasenko

Candidate of Historical Sciences,

Researcher of the Department of Akt Archeography

M. S. Hrushevskyy Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of NAS of Ukraine

ORCID 0000-0003-1019-9749

e-mail: innatarasenko86@gmail.com

The documents of the last third of the 17th – the first third of the 18th centuries on the history of Poltava province

The aim of the research is the actualization and introduction into the scientific circulation of the unknown historical sources that have specific value for the history of Ukraine, and particularly for the history of Poltava province. **The methodology** of the research is based on application of the methods of historical and logical analysis. **The scientific novelty** of the paper. The analysis of the studied documents made it possible to define their informational potential and to outline the most crucial facts of Poltava province history under the rule of Ukrainian Hetmans. Previously unknown 29 documents are published for the first time: public legal acts, statutes and universals of Hetmans and colonels, including documents and letters of Hetmans Ivan Skoropadskyy and Danylo Apostol, colonels Maksym Illiashenko, Illia Novytskyi, Pavlo Apostol, other members of the Cossack leadership and Cossack centurions. The majority of the presented documents belong to the archive of irregular military colonel Illia Novytskyi that is preserved in the Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Some documents have been found in the depositories of the Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv. **Conclusions.** The documents published shed extra light on the history of Poltava province in the last third of the 17th – the first third of the 18th centuries with special focus on its political aspects. The paper shows the documents related to the past of Poltava province in the period of Hetmans' Rule, towns and villages of the Lubny, Myrhorod and Poltava regiments, their social and economic development, political history, the history of some unexplored Cossack regiments and towns that were flooded in the 20th century during creation of Dnipro artificial water reservoirs; as well as the history of some major Cossack families, in particular Iskra family.

Key words: Poltava province, Hetmans's Rule, Hetmans's universals, Cossack regiments, Iskra family.

отец Юрий Мыцык,

*доктор исторических наук, профессор,
главный научный сотрудник отдела актов археологии
Института украинской археологии и источниковедения
им. М. С. Грушевского НАН Украины
ORCID: 0000-0003-1580-1284
e-mail: mytskyk2002@ukr.net*

Инна Юрьевна Тарасенко,

*кандидат исторических наук,
научный сотрудник отдела актов археологии
Института украинской археологии и источниковедения
им. М. С. Грушевского НАН Украины
ORCID: 0000-0003-1019-9749
e-mail: innatarasenko86@gmail.com*

Из документов последней трети XVII – первой трети XVIII в. по истории Полтавщины

Целью работы является актуализация и введение в научный оборот неизвестных сегодня исторических источников, которые имеют важное значение для истории Украины, в частности для истории такого ее региона, как Полтавщина. **Методология исследования** основывается на использовании, в первую очередь, историко-логического метода. **Научная новизна.** На основании анализа представленных к публикации документов выявлен их информационный потенциал, по каждому из них выделены наиболее важные сведения по истории Полтавщины гетманских времен. Выявлены и впервые представляются 29 неизвестных доселе документов, в частности: публично-правовые акты – универсалы и письма гетманов и полковников – универсалы и письма Ивана Скоропадского и Данила Апостола, полковников Максима Илляшенко, Ильи Новицкого, Павла Апостола, генеральной старшины и сотников. Преимущественное большинство документов происходит из шеститомного рукописного архива полковника нерегулярных войск Ильи Новицкого, который хранится в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского. Отдельные рукописи были отысканы в фондах Центрального государственного исторического архива Украины в Киеве. **Выводы.** Опубликованные документы проливают дополнительный свет на историю Полтавщины последней трети XVII – первой трети XVIII в., особенно на ее политические аспекты. В публикации впервые приводятся документы, которые касаются прошлого Полтавщины, гетманских времен, городов и сел Лубенского, Миргородского и Полтавского полков, их социально-экономической, политической истории, истории малоизученных сотен, а также городов, которые в XX в. были затоплены искусственными днепровскими водохранилищами; некоторых старшинских родов (в частности Искры).

Ключевые слова: Полтавщина, Гетманщина, гетманские универсалы, козацкие полки, род Искр.

*Статья подготовлена 18 квітня 2019 року;
подана до друку 25 квітня 2019 року.*